

RECENZÍÓK

ÉSIK SZANDRA

Bartos Huba – Hamar Imre: *Kínai–magyar szótár*

包甫博–郝清新: 汉匈词典,

Budapest, ELTE Konfuciusz Intézet – Akadémiai Kiadó, 2019. 2079 oldal

A kínai–magyar szótárkészítés kezdetei kalandos múltra nyúlnak vissza. Legelőször Zsámár Jenő egy jezsuita misszió keretében az 1940-es években, Pekingben kezdett el dolgozni egy kínai–magyar, magyar–kínai szótáron. Az 1950-es években Tajvanon folytatta a munkát francia, angol, spanyol és latin nyelvekkel foglalkozó jezsuitákkal, így a projekt kínai–poliglott szótárszerkesztéssé bővült. Fáradozásuk gyümölcse milliós nagyságrendű cédulát tartalmazó munka lett. A magyar rész továbbfejlesztéséhez a Tajvanon térítő Vajda Tibor jezsuita is jelentős mértékben hozzájárult. Az elkészült szótár lektorálása az Akadémiai Kiadó megbízásából 1981-ben kezdődött meg Magyarországon. A lektorálás során azonban számos következtetlenséget és hiányosságot állapítottak meg a szakértők, ezért hamarosan felhagytak a munkálatokkal, így a szótár soha nem jelent meg.¹

Az első, ténylegesen kiadott, megfelelő szakmai kompetenciával összeállított szótár szintén Bartos Huba és Hamar Imre nevéhez fűződik. Ez elsőként 1998-ban jelent meg, majd 2001-ben napvilágot látott a második, javított kiadás, 2013-ban pedig sor került a harmadik kiadásra is. A projekt keretében, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen felállított Konfuciusz Intézet és a MorphoLogic Kft. közös munkájával létrejött a szótár online változata is.²

A most bemutatandó kétkötetes középészótár munkálatai 2014-ben kezdődtek meg a magyar kormány, valamint a Kínai Nyelvoktatási Tanács (Hanban) támogatásával. A 6090 első szintű és mintegy 74 000 kapcsolt, összetett címszót tartalmazó szótár az eddigi legnagyobb terjedelmű kínai–magyar szótár. A díszpéldányokat 2017 novemberében ünnepélyes keretek között adták át Li Keqiang 李克强 kínai kormányfőnek és Orbán Viktor miniszterelnöknek a Budapesten megrendezett 16+1-es csúcstalálkozó során.³ A szótár 2019 végétől pedig kereskedelmi forgalomban is elérhető.

¹ Martoni 1985.

² <http://www.morphologic.hu/kinai/> (Utolsó letöltés: 2018.11.11.).

³ <http://www.konfuciuszintezet.hu/index.php?menu=hirek&almenu=99> (Utolsó letöltés: 2018.11.11.).

A főszerkesztők, Bartos Huba és Hamar Imre a magyar sinológia kiemelkedő szaktekinélyei. Bartos Huba a (2019 őszeig a Magyar Tudományos Akadémia alá tartozó) Nyelvtudományi Intézet Elméleti Nyelvészeti Osztályának vezetője, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kínai Tanszékén egyetemi docens, szakterülete a kínai szintaxis. Hamar Imre az Eötvös Loránd Tudományegyetem nemzetközi ügyek rektorhelyettese, az egyetemen működő Kínai Tanszék, Konfuciusz Intézet, valamint Távol-keleti Intézet vezetője. Fő kutatási területe a kínai vallások és filozófiák, különösen a kínai buddhizmus. A kínai szakon mester- és doktori képzésben klasszikus kínai szövegek olvasását és kínai buddhizmust tanít. A két főszerkesztőn kívül természetesen nem szabad megfeledkezni arról a mintegy tizenöt sinológusról sem, akik szerkesztői-szócikkírói, illetve lektori munkájukkal nagyban hozzájárultak a szótár elkészüléséhez.

„Kínai nyelven” jelen szótár – az általános szokást követve – a modern kínai köznyelvet érti, amely a mandarin nyelvjárásokon, főként a pekingi dialektuson alapszik. A szárazföldi Kínában a *putonghua* 普通话 elnevezést használják rá, míg Tajvanon *guoyu* 國語 a bevett terminus. A szótárkészítők ugyancsak számításba vették ennek történeti előzményét (*guanhua* 官话), a klasszikus írott nyelvet (*wenyan* 文言 vagy *guwen* 古文), valamint a hagyományos dráma- és prózairodalom nyelvéből származó irodalmi nyelvet (*baihua* 白话). Modern kínai szótár lévén azonban a tartalom nagyrészt a modern köznyelv és irodalmi nyelv szókincséből épül fel. A szótár nem kerüli meg azokat a nyelvjárási kifejezéseket sem, amelyek bár nem részei a köznyelvnek, mégis széles körben ismertek és elterjedtek.

A címszóanyag nemcsak sokrétű, hanem rendkívül friss is, mivel nagyszámú új, a 2000-es években keletkezett szót és szójelentést is tartalmaz. A szótár alapjául a leginkább standardnak számító egy- és kétnyelvű kézisztárak címszóanyaga szolgált, például: Xiandai Hanyu Cidian (现代汉语词典 Peking: The Commercial Press, 2013); ABC Chinese–English Comprehensive Dictionary (John DeFrancis ed. Honolulu: University of Hawai’i Press, 2003); Pleco (elektronikus szótár, <https://www.pleco.com/>); A Modern Chinese–English Dictionary (现代汉英词典 Peking: Foreign Language Teaching and Research Press, 2014).

A szótár elsősorban a Kínai Népköztársaságban használt egyszerűsített írásjegyeket (*jiantizi* 简体字) alkalmazza, ugyanakkor az elsődleges címszavaknál zárójelben közli a hagyományos változatot (繁体字 *fantizi*) is, ha az utóbbi különbözik az egyszerűsített alaktól. Az egyszerűsítetlen írásjegyek szerepeltetését indokolja, hogy Tajvanon és Hongkongban jelenleg is ezek a hivatalosan használatosak, és a szárazföldi Kína területén is a mai napig jelennek meg klasszikus szövegek hagyományos írásjegyekkel.

Bartos Huba – Hamar Imre: *Kínai–magyar szótár*
 包甫博–郝清新: 汉匈词典, Budapest, ELTE Konfuciusz Intézet – Akadémiai Kiadó, 2019

Az egyes szócikkek szerkezete így az alábbiak szerint épül fel. Az első szintű címszó alapalakja pirossal van szedve, mellette zárójelben szintén pirossal a szabályos hagyományos alak található. Ezek mögött feketével az egyéb, nem szabványos változatok állnak. Az írásjegyeket a *pinyin* (拼音 a kínai nyelv nemzetközileg széles körben használatos és szabványos latin betűs átírata), majd a szófajmegjelölés és a jelentés(ek)leírása követik.

A szótár a pinyin átírás szerinti ábécérendben tartalmazza az első szintű, azaz az egy írásjegyből álló címszavakat. Az írásjegycímszavak alatt szintén ábécérendben találhatók az azokhoz tartozó összetételek, vagyis azok a szavak, kifejezések, amelyek az adott főcímszó írásjegyével kezdődnek. Az azonos betűsorrrel jelölt átírások között a tónusok bevett számjelölése (1 = magas szinttartó, 2 = emelkedő, 3 = ereszkedő-emelkedő, 4 = eső) határozza meg a sorrendet,

amelyben a tónustalan („semleges tónusú” vagy „könnyű hangsúlyú”) alakok következnek utolsóként. Az azonos átírási címszavak növekvő vonásszám szerinti sorrendben követik egymást. A homonimák külön-külön címszavak alá rendezve szerepelnek, és fő címszóalakjaikat jobb felső indexbe tett arab számok jelölik.

A kínai nyelv írásrendszeréből adódóan a kínai nyomtatott szótárt használata már-már különálló kompetenciának minősíthető, amelyet a nyelvtanulónak külön el kell sajátítania. Az írásjegykeresés folyamata a következő: ha a szótárhasználó ismeri a kérdéses írásjegy kiejtését (átírását), akkor máris közvetlenül az ábécérend szerinti szócikkek között böngészhet. Abban az esetben, ha a kiejtés ismeretlen a szótárhasználó számára, jelen szótárban is a szokásos kikeresőkulcsok szerinti táblázatpár alkalmazandó. Ezek használatára álljon itt egy konkrét példa is. A keresett írásjegy a 机 (jī – gép), amelynek kulcsa az írásjegy bal oldalán szereplő, négy vonásból álló 木 (mù – fa). A *Kikereső kulcsok táblázatában* a négyvonásos (四画) kulcsok közül ki kell keresni a 木 elemet, majd a mellette álló sorszám alapján *Az írásjegyek kulcsok és vonásszám szerint rendezett táblázatához* kell lapozni. A második táblázat használatához szükséges van a keresett írásjegy kulcson kívüli részének vonásszáma, amely jelen esetben kettő. Így ebben a táblázatban a 木 alatt a két vonás (二画) kategóriánál található a 机 írásjegy, mellette a kiejtéssel. Ezt követően a szótárban az ábécérend szerint már könnyen fellelhető a szócikk a J betűnél a jī kiejtés alatt.

Figyelemre méltóak a szócikkekhez mellékelt, gondosan megválogatott példák, amelyeknek köszönhetően a szó kontextusba kerülve még pontosabb értelmet nyer a nyelvhasználó számára. A kínai nyelv egyik problématerülete az elváló igei összetételek, amelyről a szótár – a felhasználóbarát módon – szintén felvilágosítást ad: a pinyin átírásban // jelzés utal arra, hogy a jel két oldalán álló tagok esetenként elválhatnak. Ugyancsak kiemelendő a kínai nyelvre annyira jellemző, leggyakrabban négy írásjegyből álló, szólásszerű állandósult kifejezések (*chengyu* 成语) szerepeltetése. Ezek a kínai kultúra szerves részei, használatuk a nyelvi eszköztár gazdagságáról árulkodik. Mivel ezen kifejezések idiomatikus jelentése az őket alkotó írásjegyekből nem következtethető ki, nagy kihívást jelentenek nemcsak a nyelvtanulók, de a fordítók számára is. A szótárban „成” címkével megjelölve ezek a szókapcsolatok ugyancsak megtalálhatók a releváns írásjegyeknél, jelentésük megadására pedig kétféle módszert alkalmaztak a szótárkészítők: ahol van megközelítő magyar kifejezés, szólás, ott ez áll, és zárójelben olvasható a szó szerinti jelentés; ahol nincs jó magyar megfelelő, ott a szó szerinti jelentés szerepel, zárójelben pedig magyarázat segíti a megértést.

Kis gyakorlás után nagy segítséget jelentenek a nyomtatott szótárak, a nyugati nyelvekhez szokott újdonsült nyelvhasználó számára azonban eleinte valóban nehézkes lehet a fent is részletezett írásjegy-kikeresés folyamata (főleg, ha

figyelembe vesszük azt, hogy a kulcs azonosítása nem mindig ennyire egyszerű feladat). Az internetes szótárakat éppen ezért sokszor felhasználóbarátabbnak tartják a kínaiul tanulók, a hivatásos nyelvhasználók azonban még mindig könnyen találhatják magukat olyan munkakörben, élethelyzetben, amikor bizony elengedhetetlen a nyomtatott szótár használata. Hogy a kínai nyelvhasználók minél szélesebb tömegének igényét kielégítsék, a szótárnak elkészült és ingyenesen elérhető az internetes változata is.⁴ Ugyancsak folyamatban vannak a projekt párjának, a magyar–kínai szótárnak a munkálatai.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- A Modern Chinese–English Dictionary* 现代汉英词典 2014. Ed. Chen Zhong 陈忠. Peking: Foreign Language Teaching and Research Press.
- ABC Chinese–English Comprehensive Dictionary* 2003. Ed. DeFrancis, John. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Kínai–magyar szótár* 汉匈词典 2013. Szerk. Bartos Huba – Hamar Imre. Budapest: ELTE Konfuciusz Intézet.
- Martoni Tamás 1985. „Beszámoló a kínai–magyar szótár munkálatairól.” In: *Kína kultúrája Magyarországon*. (Történelem és kultúra 2.) Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség, 60–64.
- Xiandai Hanyu Cidian* 现代汉语词典 2013. Ed. Zhongguo Shehui Kexueyuan Yuyan Yanjiusuo Suo Cidian Bianji Shi 中国社会科学院语言研究所词典编辑室. Peking: The Commercial Press.

Internetes források

<http://www.konfuciuszintezet.hu/index.php?menu=hirek&almenu=99>
<http://www.morphologic.hu/kinai/>
<https://www.pleco.com/>
www.szotar.net

⁴ www.szotar.net

